من کێــم ؟ ئەز کی مە ؟

نەشیعر و نەڕۆمانە ، نەڕۆشەنباسێکی ڕۆژنامەنوسی و نەهەرپرسیارێکی بێ وەڵام و سەرپێی بیر و ئەندێشەمانە ! من کێم ؟ هاوگۆی شێوازە کوردیەکانە ، دەربڕ و لێکدەرەوەی واتایی ڕستە پرسیاری سەر بەرگی (Ez kî me? بەشێوازی کرمانجی و Wer bin ich? بە ئەڵمانی یە) ، ئەرێ ئەم دووانە ناونیشانی پەرتووکێکی چاپکراوی کەرستەی کاری سەرەتایی کوردی فێربوونە بەهەردوو زمانی ئەڵمانی و کوردی ـ کرمانجی ، پەیڕەودەکرێ لەو خوێندنگایانەی خوێندکاری کوردی لێ یە و پۆلی یەکەم و دووەمی فێربوونی زمانی دایکیان بۆ کراوەتەوە هەروەها ئاسانکاریە بۆ ئەوانەش کرمانج گۆتەنی : کو بخوازن کوردی ژی ئەڵمانی ڕا هین ببن واتە کەسێ ئەڵمانی بزانێ و بیەوێ کوردیش فێرببێت چونکە بە پیتەکانی لاتینی نوسراوە . ئەم پەڕتووکە بە فەرمی ناسراوە

لە لایەن „Arbeitskreis zur Entwicklung Kurdischer Lehrmaterialien“ im Schulamt der Stadt Köln/RAA Köln

بڕواپێکراوی بەڕێوەبەرایەتی قوتابخانەکانە لە شاری کۆلن لە ئەڵمانیا . بەرگەکەی ڕازاوەیە بە ڕەنگەکانی ئاڵای کوردستان لەسەرەوە : سور و سپی و زەرد و سەوز لە ناوەڕاستی سپییایەکەدا بەوێنەی دوو منداڵ ڕازاوەتەوە ئەرێ ئەوانن دوارۆژە بیست و یەک تیشکیەکە ، بە کرمانجی هینبوونا کوردی و بە ئەڵمانیش کوردیش لێرنن واتە فێربوونی کوردی پێناسەکراوە .

هەردەم پێویستی یە داهێنان بەرهەم دێنێ و لە خۆڕا بێ هەوڵ و ماندووبوون نەدەکرا و نەدەبوو ، هەرگیز منداڵە چاوگەشەکانی کورد لە خوێندنگەیەکی هەندەران ئەم پەرتوکە بایەخدارە بەدەست بێنن ! وەرگێڕەکەی مامۆستا محەمەد تانریکولۆو کوردێکی شاری فارقین لە باکورە و نیشتەجێ ی ئەڵمانیایە . بە هەم ئاهەنگی مامۆستا سلێمان ئاتەش کە پێشنوسی کردووە هەروەها بەهاوکاری و داهێنانی خاتوونی دکتۆر : (Dr. Rosemarie Neumann) بە ڕەگەز ئەڵمانی یە و ئەندامی کۆمیتەی وانە گۆتنەوە لە زانکۆی (Duisburg - Essen) بەشی تێکستە ئەڵمانیەکانی ئامادەکردووە . بڕیاری فەرمی جێ بەجێ کردنی خوێندن بە زمانی دایک لەهەرێمی (Nordrhein- Westfallen) لە 09. ڕەشەمە 2000. لەلایەن زمان

ناسی هەمان زانکۆ خوالێخۆشبوو دکتۆر : (Dr. Johannes Meyer-Ingwersen) دراوە .

کوردستانێکی بچوک !

دوای ئەم ناساندنە بەرایی یە دەکرێ بیرۆکەی پەرەپێدانی ئەم پەرتوکە لە لایەن وەرگێڕەکەی واتە شێخ محەمەد تانرێکولۆو تیشکدار بکەین کاتێ پێویستی بەسەریدا سەپاند پۆلەکەی بووە کوردستانێکی بچوک بەڵام دەوڵەمەند بە شێوازی گۆتنەکانی کرمانجی و سۆرانی و زازاکی کە هەر منداڵەی لە بەشێکی جیاکراوەی باکور و باشور و ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای کوردستانەوە هاتبوو بە زمانی دایک و خانەوادەکەیان دەدوان لە ناچاریش بە هەقڕا دەبوو بە ئەڵمانی بپەیڤن ، واتە لە ئاخاوتنەکانی یەکتر نەدەگەیشتن و دەبوو بە ئەڵمانی بدوێن . چارەسەر ئەوە بوو جارێکی تر ئەم پەرتوکە ئەڵمانی و کوردی ـ کرمانجی یە (ئەز کی مە ؟) ئامادەبکرێ جارێک : ئەڵمانی و کوردی ـ زازاکی بوو بە (ئەز کامۆ ؟) هەروەها ئەڵمانی و کوردی ـ سۆرانی دەکا (من کێم ؟) . واتە لەیەک کاتی وانە خوێندنی پۆلێکدا هەر منداڵێک بتوانێ وەک لە ئەڵمانیەکە تێدەگا بەشێوازی دیالێکتەکە کوردیەکەی خۆی بەشدار بێ ، فێربێ و تێبگات . جێگای سەرنج شانازی یە بە کردەیی ئەم ویستە هاتەدی بەرهەمەکەی شکۆمەندی یە کە هەریەک لە فێرخوازەکان لەوانەکە بەشدار دەبێ و بە شێوازی خۆی دەدوێ و بۆ نموونە .. لە وانەی خۆناساندن منداڵێکی سۆرانی دەڵێ : من ناوم ـــــــ ە و ناسراوم بە ـــــــ و من ئەوەندە ساڵیم ..... بە نۆرە و ئەوانی تریش ناڤێ من ـــــــ ە / یە و ئەز ئەوقا سالی مە و هەروەها بە زازاکی دوانیان زێدە شیرینتر بووە .... بە خەندە و پێکەنین و پڕ هەستی یەوە کوردی فێردەبن . سەرەڕای ئەوەش مامۆستای وانە بێژ کێشەی جیاوازی شێوازەکانی نابێ لەگەڵیان چونکە بۆ هەر وشە و ڕستەیەک واتای بەرامبەر بە شێوازەکان ڕاستەوخۆ بەرچاوکراوە لەگەڵ هەندێ ڕێنمایی لە کۆتایی هەر ڕووپەڕی وانەیەک لە گۆشەکاندا نوسراوە . بۆ شێوازی کوردی زازاکی مامۆستا (مونزور چەم) بەشداری کرد و ئامادەکاری وەرگێڕانی واتایی (Ez Kamo ?) بۆکرد و هەر بەنوسینی پیتەکانی لاتینی کرمانجی بوو هەروەها خۆشهاتە و منیش بەشداربووم بۆ ئامادەکردنی شێوازە سۆرانیەکە کە دەبێتە من کێم ؟ کێشەی سۆرانیەکە لێرەوە دروست بوو چونکە نوسین تەنیا بە ئەلف و بێ ی کوردی بۆ خوێندکاری پۆلەکانی هەندەران چارەسەرێکی تەواوی

بەجێ نەبوو هەرچەندە بە بەکارهێنانی فۆنتی (Unikurd web) هاتە بەرهەم و بووە بەرابەری کرمانجی یەکەی پێشتر کە بەلاتینی ئامادەکرابوو بەڵام جارێکی تر ئامادەکردنی نوسینە سۆرانیەکە بە پیتی لاتینی شێوازی ئینگلیزی واتە لە جیاتی پیتەکانی (ش ، ڕ ، چ ... ch , rr , sh) بەکارهاتووە چونکە بۆ منداڵەکان ئاسان نی یە کە لە دەرەوە دەژین و زمان و نوسینی ئەڵمانی فێر بوون ئەلف و بێ ی کوردی ئەستەنگی دواکەوتنی تووش دەکردن بۆیە سۆرانی بە پیتی لاتینی ئینگلیزیەکەش وەک چارەسەرێک ئامادەکرا . گەر بپرسێ بۆ لاتینی ئینگلیزی و لاتینی کرمانجی نەکرا چونکە لە کرمانجی چەند پیتێک نی یە وەک (ڕ ، ڵ) کە بە (ڕی و ڵی) قەڵەو ناسراون سەرەڕای کێشەی پیتەکانی (ح ، ع ، ق ....) کە چارەسەری دروستیان بۆ نەکراوە . بە هەرچۆنێک بوو بەشە سۆرانیەکەی بەدوو ڕێنوس ئامادەکرا و " چاپکردن و پێڕەوی لە کوردستان دەبێتەوە بڕیارێکی سیاسی کە لەدەست ئێمەمانان دانی یە " .

سیستەمی دوانەیی ....

لە ڕووی وێژەیی ئەم پەرتووکە نوسینێکی تابڵی ی سادە و ساکارە بەڵام ئامادەبییەکەی پڕبایەخ و هەنگاوێکی ڕاستی بەرەو داهاتوێکی هەموارە ، ڕاستە بۆ پۆلی یەکەم و دووەمی سەرەتایی یە بەڵام دەکرێ بیکەینە دەسپێکی چارەسەری ئارێشەی گەورەی زمانی کوردی لە کوردستانی گەورە بۆ ئەم ساتە تایبەتیەش باشور لە پەیڕەوکردنی هەردوو شێوازە سەرەکیەکەی سۆرانی و کرمانجی ! بۆیە نیشانەی سەرسوڕمان چونکە ئەم تەرحە هەروا کارێکی ئاسان نی یە و دەیان و سەدان بگرە تا هەزاران لە نیشانەکانی پرسیار و کۆما و دووخاڵی سەریەک و داش و دووکەوانەی سەرنج ڕاکێشان هەتا دەگەینە خاڵ بەدوای خۆیدا دەهێنێ . تەندروستیەکەی لەوەدایە بیروبۆچوونەکان لەکاتی دیاریکراوی خۆی وەڵام دەروەی هەموو وشە و ڕستەیەکی پێش و پاشی ئەو نیشانە بەهادارانە بێ ، لێرەوە باسەکە دەوروژێنین بەو هیوایەی تێبینیەکان ببنە خاڵ و هێمای سەروژێری پیتەکان تا وێنە و واتا لەبارەکان بگەیەنن .

من کێم ؟ بـــــــــــــــــۆ ؟

من کێم ؟ وەک پڕۆگرام و پڕۆژەی فێربوو و خوێندن داهێنانێکی نوێ یە ، بە فەلسەفەیەکی نوێ داڕێژراوە ئەگەر کورتی بکەینەوە لە چەند ڕستەیەکدا : بریتیە لەوەی بۆ فێربوون منداڵ لە خۆیەوە دەست پێ دەکا و دوایی دەوروبەر دەناسێ . واتە پێش هەموو شتێک ناوی خۆی و خاسیەتەکانی هەڵکەوتەی سروشتی خۆی دەناسێ ، ئەو پرسیارەی بەر لە هەرشتێکی تر گرینگترین و بەنرخترین شتە لای دروست دەکرێ : من کێم ؟ بۆ وەڵام دانەوە : وێنەی خۆی ، ڕەنگی چاو ، دەست و پەنجە و پێیەکانی .... هتد. دواتر دەچێتە سەر دیاردەکانی تری دەوروبەری هەروەک ئەوەی کە منداڵ لە دایک دەبێ و پاش ماوەیەک کاردانەوەی هۆشیاری خۆی بەدەر دەخا ، دایک کە یەکەم مامۆستایەتی بە ناوی خۆی دەی دوێنێ و لێ ی دەپرسێ کوا چاوت ؟ کوا دەمت ؟ کوا لوتت ؟ منداڵەکەش دەستیان بۆ دەبا لە پڕۆسەی فێر بوون و خوێندنی من کێم ؟ هەر نزیک لەم شێوەیە و چڕتر توانای فێربوونی منداڵەکە چالاک دەکرێ . نوێکاری سەرەکی ئەو شێوازی فێربوونە بە گۆتنەوەیە نەک بە جۆرە ڕاهاتووەکە لەسەرەتا بە پیت نوسین دەست پێ بکرێ واتە منداڵ بەپێ ی دواندن و گرینگی پێدانی ڕادەکێشرێتە ناو پڕۆسەی خوێندن و فێربوون هەروەک دایک بە سروشتی وای ڕاهێناوە واتە بێ نیشاندانی پیت و وشەکان زمانی فێرکردووە . دووبارەی هەمان پڕۆسە بەڵام لەلایەن کەسانی تر وەک مامۆستا و بە سیستەمێکی تر کە پۆلی خوێندنگایە نەک خێزان .....هتد. گرینگیش نی یە وشە و بابەتەکان لە کام پیتەوە یە دەست پێ بکرێ (ئا ، بێ ، ج ...) واتە مەرج نی یە لە پیتی (د ، دێ) دەست پێ بکرێ وەک منداڵ زمانی پێ دەپژێ بە پیتەکانی : د ، دادە ... ب ، بابە .... هتد. لێرە کە لە پیتی م ، بە وشەی (من) دەست پێکراوە دەشێ چونکە لە وانەیە سەرنج ڕاکێشترین پیت و سەرتای وشەی ناسین و درککردن وشەی (مەم) بێ کە کورتکراوەی مەمکە و منداڵ لە بوونیەوە هەستی پێ بکا سەرچاوەی خۆراک و پردی سۆز و بەزەیی نێوان دایک و کۆرپەیە یان هەر لە دەنگی گریانیەکەیەوە هەرکاتێ دەمی داخستبێ فۆنەتیکی پیتی میم ژێکانی قورگی بلەرێنێ .

سۆرانی / کرمانجی بەیەکەوە :

هەردوو شێوازی سۆرانی و کرمانجی بە یەکەوە لەیەک بەرنامە و فێرکار و وانە و پەڕتووک و لاپەڕەدا هەڵوەستەی دەوێ ! ئەوەیان مەبەستێکە و تایبەتمەندی خۆی هەیە نوێکاریە فەراهەم کراوە . زۆر قسە و باس و نوسین کراوە دەربارەی پرۆسەی خوێندن بە چاک و خراپ و نیوەچڵیشەوە لەم بوارەدا و هەرلایەکیش چۆنی ویستبێ هەوڵی زۆری داوە زیاتر گوریسەکەی بە لای خۆی دابکێشێ ، ڕستن و چنینیشی هۆندۆتەوە . لێرە مەبەست ئەوە نی یە کامیان ستاندارت بێ یان نا ؟ یانیش جۆت ستاندارت ! بەڵکو ئەمە پێشنیارێکە و دەخرێتە ڕوو دوای ڕاگۆڕکێ و تاقی کردنەوە دەکرێ بڕیاری کۆتایی لەسەر بدرێ . واتە جگە لەوەی (من کێم ؟) داهێنان و فەلسەفەیەکی ترە یەکسەر فێربونی تەریبی هەردوو شێوازەکەش هاوسات وێستگەیەکی ترە ، ئامانجێکی نیشتمانی و نەتەوەیی ڕشت و گرینگە . بەدەر لە ناوچەگەری و سوڕانی ناو بازنەی دیالێکت و ستاندارتی ئەکادیمیانە هەروا بە هاکەزایی بۆ هەر تاکێکی کورد فێربوونی زۆری دیالێکتیکەکان و بە پێ ی ڕادەی پێویستیان وەک سۆرانی ، کرمانجی ، زازاکی ، لووڕی ، هەورامی .....هتد پێویستیەکی ئەرێنی حەتمی یە بۆ داهێنان و پتر دەوڵەمەندکردنی زمانی یەکگرتوو یا زمانی سەرتاسەری یا ستاندارت یا هەر ناویکی دیکەی هەمووان لەسەری کۆکبن . ئینجا باشترین کەس منداڵە کە دەکرێ ئاسانتر و باشتر فێر ببێ بە دڵپاکی و خۆشەویستیەوە ویستەکە پەیڕەو بکا . ئەم هێڵە تەریبی یەی جوت شێوازە بۆ ناوچە تێکەڵەکان چارەسەرێکی بێ پەرەیە هەروەها دەشکرێ دوای بەفەرمی ستاندارت کردنی یەکێ لە شێوازەکان هەر یەکە و لە ناوچەی خۆی وێڕای ستاندارتەکە شێوازە ناوخۆییەکە وەک هەرێم لە پرۆگرامی خوێندن ـ فێربوون پەیڕەو بکا " گەر ویسترا " . مەبەست لە ناوچەکانی لوڕی و هەورامیشە ... ئامادەکاری بۆ بکرێ بەم زووانەش بەشە زازاکی یەکەی بە ئەلف و بێ ی کوردی بۆ ناسین و شارەزایی بەردەست دەبێ . بۆ زیاتر چوونە ناواخنی گرێیەکە نمونەیەکی زیندوو دەخەینە ڕوو : دوای گرێکۆرەی هەڵاوسان و ئەنجامی کێشە سیاسیەکان و بەرژەوەندیە حیزبیەکان کە پێویست ناکا شیکاری بکەین وەک هەڵسانگاندن دەکرێ هۆی دابەزینی ڕێژەی سەرکەوتن لە شارێکی وەک دهۆک لە پرۆسەی خوێندن بە بەراورد لەگەڵ ڕێژەی سەرکەوتن لە شارەکانی تری وەک سلێمانی ، کەرکوک ، هەولێر هەر لە سەرتای چوونە خوێندنگا و کە لە پۆلی یەکەوە ئەلف و بێ ی

کوردی بە شێوازی سۆرانی فێردەبن بێ ڕەچاوی ئەوەی منداڵەکان هەر لەدایک بوونیانەوە لەناو خێزان و کۆمەڵ فێری ئاخاوتنی شێوازی کرمانجی یا دیارتر بڵێین بادینی دەبن ، بۆ تەمەنی شەش ساڵی دەچنە قوتابخانە لێرەوە هەر لە ناخی منداڵەکە ناتەبایی و نەگونجانێک دروست دەبێ تا ئێستا بە شێوازێک فێربووە و دواوە لەوێش شتێکی تر ئاستەنگی بۆ دروست دەکا ئەنجامی کۆتایی سەرکەوتن دێنێتە خوار . لەلایەکی تریش کەمزانی و بێ ئاگایی منالانی ناوچە سۆرانی شێواز نشینەکان لە فێربوون و تێکەڵ بوون بە شێوازی کرمانجی دیوێکی تری هەمان ئارێشەیە . بۆ کردنەوەی ئەم گرێیە و گرێیە زیادکراوەکانی تر فەرموون سۆرانی و کرمانجی بەیەکەوە .

هەڵسەنگاندن و جێ بە جێ کردنی من کێم ؟ چۆن ؟

جارێکی تریش ئەمە پرۆژەیە و بڕیار نی یە هیچ پەیوەندیشی بەوە نی یە کە کام شێواز ستاندارت بێ یان نا ؟ تەرحێکە و هەوڵی جێ بەجێ کردنی لە چەند پۆلێکی خوێندنگاکانی ناوچەکانی سۆران و بادینان واتە لە هەولێر ، سلێمانی ، دهۆک ، زاخۆ ، ئاکرێ .... بدرێ . خوێندکاری کورد زۆرن و کێشە نی یە گەر بۆ ساڵێک یا دووان لە قوتابخانە سەرەتایی یەکان " یەک تا دوو پۆل " تاقی کردنەوەی ئەم پرۆژەیەی تێدابکرێ بۆ دەرکەوتنی ڕادەی سود و سەرکەوتنی ! گەر دەرکەوت سود بەخشە ئەوکات بەفەرمی سەرتاسەری پەیڕەوبکرێ . خوێندکار فێربکرێ بە هەرکام لە شێوازەکان بدوێ یا بنوسێ ئاسایی یە واتە کێشەکە لە بنەڕەتەوە بۆ نەوەکانی داهاتوو هەر لە سەرەتای خوێندنەوە چارەسەربکرێ .

کێشە بۆ فێرکار یا ئاسانکاری ؟

بۆ مامۆستا تاڕادەیەک پێویستی بە ڕاهێنان و مەشقی نوێ ی تایبەتی نی یە و ئاسانکاریە ، لە هەر ڕووپەڕێکدا گۆشەکانی ژێرەوە چ بەسۆرانی چ بەکرمانجی تەرخانە بۆ زانیاری دانە فێرکار لە ڕووی جێ بەجێ کردنەوە کارێکی گران و پڕ کێشە نی یە . واتە مامۆستایەکی ناوچەی سۆران نوسینە سۆرانیەکەی بۆ سانا دەبێ چونکە لە بەرامبەری دا یەکسەر شێوازە کرمانجیەکە دەبینێ و پێویستی زۆری بۆ گەڕان بە دوای چاوگ و فەرهەنگ نابێ بۆ لێکدانەوەی واتایی وشە و

ڕستەکان سەرڕا دەبێتە هۆی دەوڵەمەندکاری زمان و تێگەیشتن بە وشە کوردیە پەتییەکان بە چەندین شێواز .

من کێم هەر بۆ منداڵانی هەندەران کراوە ؟

هەر بۆ هەندەران نەکراوە بەڵکو دەتوانرێ خوێندنی کوردستان و هەندەرانیشی پێ لێک بدرێتەوە و یەک ئاستی فێربوون و ڕێژەی سەرکەوتنی پێ دیاری بکرێ واتە منداڵی کورد چ لە کوردستان بخوێنێ یا لە دەروە یا هەرجێگایەکی ئەم دنیایە گەر ماموستا و پۆلی خوێندنیان هەبێ هەمان بەرنامەی خوێندن و فێربوونە ، هەمان ڕێژەی سەرکەوتن بۆ هەموو پۆلەکان لە هەموو شار و شوێنێکی کوردستان و هەندەران هاوسەنگ پێوەردەکرێ . ئەگەر بۆ هەندەران ئاسانکاری نوسینەکان بە "ئەلف و بێ ی لاتینی بێ" کە ئەویش هەر ئامادەکراوە و بەردەستە هەر هیچ لە ئامانجی سەرەکی ناگۆڕێ کە نەوەکانی داهاتوو بێ گرێ کوردی فێر ببن . دەشێ لە کوردستانیش پەیڕەو بکرێ دوای تاقی کردنەوە ئەگینا لەوانەیە دوای دەیان ساڵ و کاتی تر بە پێویستی سەردەم جێ بە جێ بکرێ .

سیاسەتی زمان ، ،

کانگا و چاوگی زمان کۆمەڵگایە تا دەگاتە تاک تاکی بەرپرس و ڕۆحی ژیانیەتی ، هۆی مان و بوونیەتی . پۆلەتیکی زمان لەلایەن زمان ناس و زمان زانە ڕۆشەنبیرەکان ، نوسەر و بایەخ پێدەرانی ئەکادیمی دادەڕێژرێ ، شی دەکرێتەوە و بەرێوەدەبرێ لەسەر بنچینەی زانستی تۆکمە دەکرێ هەردەم لە نوێ بوونەوە و گۆڕان و گەشەکردن بەردەوامی هەیە بۆ هەر سات و سەردەمێ بە پێ ی دەسەلات و بێ دەسەڵاتی جیاوازیەکانی هەست پێ دەکرێ . هەرگیز شیاو نی یە نوسین و دەربڕینی تاکە شێوازێ بەسەر هەموو ئەوانی تردا بسەپێنرێ و ببێتە پرۆگرامی سەرەکی خوێندن چونکە لانی کەم گەورەترین کێشە بۆ منداڵێکی سەرەتایی پۆلی یەک دروست دەکا کە فێرکارەکەی تاکە شێوازی بەسەردا سەپاند بۆ فێربوون هەموو وشە و زاراوە ناوچەییەکەی لەباب و داک و کەس و کاری فێربووە بە هەڵەی زمانەوانی بخاتە بەر گوێ و بەنوسینیش بەرچاوی . ئەنجام بێ هێزی ، ڕاڕایی ، دوودڵی مایە و دەستکەوتی بەری ڕەنجی دەبێ . زمان بێ دیالێکت ئاوانابێ و دروست نابێ ئەو دەربڕینی فۆنتی پیت و وشە و ڕستانە بە شێوازی جیا و لە

ناوچەی جیا جیا هیچی هەڵە نی یە تەواو سروشتی یە بە دیالێکت ناسراوە واتە شێوازەکان هەردەم جۆگە و ڕووباری پێکهێنەری دەریای وشە و زاراوەی زمانی ستاندارتە . بۆیە لە کوردیدا فرەیی شێوازەکان دەوڵەمەندی یە مایەی خۆشی یە زۆرباش دەتوانری سودی لێ وەربگیرێ و بە ئەرێنی تێڕوانینی بۆ بکرێ .

ئارێشەی زمانی کوردی ...

زمان دەربڕو کالاّی بەرجەستەی هەستی بینین و بیستنە لە جولەی چاو و دەم و دەست و.... وێنە و نیشانەی پیت و وشە و ڕستە ....هتد. ئامرازی لێک گەیشتنە هەردەم زیندووە تا ئەوکاتەی گیان لەبەران و مرۆڤ مابن ، چۆن لە دایک دەبێ ئاواش گەورەدەبێ ، چونکە زیندووە ئارێشەی دەبێ و پێشیش دەکەوێ و لەگەڵ نەمانی خاوەنەکانی زمانیش دەمرێ . زمان زمانی دایکە و مرۆڤ یەکەم جار وەک منداڵ لە دایکیەوە فێردەبێ کە زمانی تێگەیشتنە بۆ هەموو ژێرکردنەوەیەک دایک بە ئاوازێ دەی دوێنێ ، کاتێ زمانی گفتوگۆ فێربوو لە خوێندنگاش بە زانستی یاسا و ڕێزمانەکەی فێردەبێ ، ئا لێرەوە باسەکەی ئێمە لەدایک دەبێ : گرێ ی گەورە و نەکراوەی ئەمڕۆی نەبوونی زمانی ستاندارتی کوردی بۆ خوێندنی بە زاراوەی کرمانجی یا سۆرانی ؟ کامیان هەڵبژێرین ؟ ئەی شێوازەکانی تری زازکی و لوڕی و هەورامی و .... وردکردنەوەی بەسەر شێوازی ناوچە و میرنشینە مێژوویەکان لە سۆرانی و بابانی و بۆتانی و جەزیری .... وەک ئێستاش بۆ شارەگەورە و ناسراوەکان .....هتد لە نێوان ڕاو سەرنجی هەموو نوسەر و شاعیر و وێژەوانان یا تەواوی ڕۆشەنبیران لە هەموو بوارەکاندا ، کێشمە کێشمی بەڕاستتر زانینی ئەم شێواز و ئەو زاراوەیە بە پێ ی ژمارەی دانیشتوان یا ڕووپێوی جوگرافی سنوری شێوازەکان و سەپاندنی بەسەر ئەوانی تردا ، سەرەڕای ئەوانەش ڕای تایبەتی زماناسان و یاسا زانستیەکانی چەسپاندن و پەیڕەوکردنی شێوازێکی تایبەت بە زمانی ستاندارت لە ناو کۆڕ و کۆمەڵگای دابەش و فرە شێواز ئەوجاش بڕیاری سیاسی و دەرکردنی یاسایی و بوون و نەبوونی دەسەڵاتیش لە جێبەجێکردنی ڕیالست هەموو ئەو ڕاگۆڕکێ و بۆچوون و لێکدانەوانە بەرهەم دێنێ . بێگومان بەوەندە نوسینە ناکرێ بەدارێکی سیحری هەمووان ڕازی کەین بەلاّم شاڕەگی ئارێشەکە لە نەبوونی زمانی ستاندارتی کوردی بریتیە لە نەبوونی دەوڵەتی کوردی و سەنتەری لێکۆڵینەوەی زانستی هەروەها پەرتەوازەیی ڕاوبۆچوونەکان .

نوسین ...

نوسین ئەو هێما ئەندازەییە کێشراوانەیە لە پیت ووشەکان بەزنجیرەی ڕستەکان وێنەی باسێ پێک دەهێنی ، دەربڕی هەست و وەرگێڕی زانیاریەکانی هۆشە ، گەیەنەری پەیام و خواستە بە هەر زمان و ڕێزمانێ لە هەر شوێن و سەردەمێ بەپێ ی جیاوازی مرۆڤ و بنگەی نەتەوە و کلتوریان ، بە هەمان ئەرک و فەرمان لە ڕێگەی چاو دەخزێتە خانەکانی مێشکی خوێنەر و بێ دەنگ وێنەکانی پێ دەگەیەنێ . فێربوونی ڕێنوس و ڕێزمان مێژووەکەی کۆنە و هەرزمانی یاسای خۆی و گونجاوی تایبەتمەندی سەردەمی باوی خۆی هەیە ، گۆڕان دەشێ و پێشکەوتن پێویستی یە وادام زمانەکە زیندووە زمانی گەلێکی زیندووە دەکرێ بگۆڕێ و پێش بکەوێ کار لەسەر بەکارهێنانی بۆ نەوەکانی داهاتوو بکرێ . زمان ناسەکان زۆر بە باشی دەزانن کەی ئەم نوسینەی ئێستای ئەلف و بی ی کوردی پەیدابوو ؟ چی بوون هەلومەرجەکانی داهێنان و پەیڕەوکردنی ؟ ئێستا تا چ ڕادەیەک گونجاوە ؟ ئایا دەکرێ هەمووومان هەر بەو پیتانە زمانی کوردی بنوسین ؟ ئایا هەموو پیتەکانی ئەم ڕێنوسە دەربڕ یا تێرکاری فۆنت یا لەرەی ژێکانی قورگی مرۆڤی کوردە ؟ و چەندەها پرسیاری تریش کە لە هزری هەرتاکێکماندا هەیە و دروست دەبێ . هەرهەمان پرسیار و وروژێنەکان لەمەڕ شێواز و پیتی لاتینی کرمانجی دەکەینەوە لەوانەیە ئەم ئارێشەیە درەنگ یا زوو بمانگەیەنێتە ئەنجامی باش و تەندروست کە پێویستیە پەیڕەوبکرێ وەک پۆلەکەی خوێندکارەکانی هەندەران کوردستانێکی بچوکی دروست کرد ، کێشەکەی بچوک کردەوە ڕێگا و دەروازەی چارەسەری کردەوە .

پڕۆسەی سۆرمانجی ...

گۆڕانی خێرای بارودۆخە سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و جوگرافیەکان ....هتد . سەردەمی ئازادی و کرانەوەی دەروازە و ئاڕاستەکان لە تەواوی دنیا و باڵی جیهانگەری کاری لە کوردکرد و کوردیش کاردانەوەی خۆی نواند و دەنوێنێ .... بوونی ژمارەی زۆری کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی بیسراو ، نوسراو ، بینراو لە ئینتەرنێت و ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی گەردوونی ناسین و یەکخستنەوەی بۆ ڕەخساندین ئەوەی لە زوودا دەربارەی یەکترمان نەدەزانی ئەمڕۆ سبەی مسۆگەری زانین و پێ ناساندنمان دەکا . نمونە زۆرن لەوانە دەبێ بۆ ڕاگەیاندنی هەواڵ و نوچەکان یەکی بە سۆرانی و یەکێ بەکرمانجی بنوسی و بخوێنێ بەتایبەت لە

تەلەفزیۆنەکان واتە ئەو کەسانەی چەند ساڵێک لەمەوبەر لە کرمانجی هەر نەدەگەیشتن ئەمڕۆ بە ڕێژەیەک تێ دەگەن و بە پێچەوانەوەش ، هەموو گوێ بیستی گۆرانیە کرمانجی و تێکەڵەی تسێدێی بەرهەمەکان بە سۆرانی و لوڕی و هەورامی و...... ڕێژەیەکی تری زیاد کردووە لە فرۆشتنی بەرهەم و داهێنەری هاوسۆزی یە . لە هەربواریکەوە باسی لەسەر بکەین دیاردەی نزیک بوونەوە و یەکگرتنەوەی کێشەکان هەیە کە بە ئەنجامیش هەر چارەسەر دەبێ لە ڕێگەی بیستن و دوان و کۆنتاکتی هەستی گەرمەوە دەکرێ زمانی ستاندارت لە وشە و زاراوە داهێنان وەبەر بێنین بێگومان بێ خۆشەویستی ناکرێ .

گۆڕانی سۆرانی بۆ کرمانجی یا پێچەوانەکەی ...

هەردەم گۆڕان بەرپرسیاریەتێکی مێژووی یە و بڕیارێکە مرۆڤ لە پێویستیەکانی دا دوچاری وەرچەرخان دەبێ ، دڵنیانین و گومان ئەو بارە نا ئاساییەمان بەسەردا دەسەپێنێ . لەگەڵ هەر گۆڕانێکیش چرنوکی ڕەخنە نوێکاریەکانمان دەڕوشێنێ بەڵام گرینگ ئەوەیە پێشکەوین و ترس هەموو شانسێکمان نەدۆڕێنێ . ئێمە کە شتی باشترمان نی یە بۆنابێ چاولێکەری بکەین ؟ بۆ دەبێ لە کۆندا بوەستین و قەتیسی یاسا هەڵوەشاوەکانی بین ؟ زۆرن پرسیارەکان وەڵامیان هەنگاوی بوێرانەی دەوێ . مەبەست لێرە ئەوەیە نەسۆرانی جێگری کرمانجی و نەکرمانجیش جێگری زازاکی و لوڕی و هەورامی و .... هەتا دوایی یە . هیچیان هیچیان لە ناو نابا و بە تەنیا نابێتە تاکە شێوازی زمانی ستاندارت لەم بارە دابەش و پارچەییەی کوردستان بۆیە چارەی ناوەندی فێربونی تەریبی هەردوو شێوازە سەرەکیەکەی سۆرانی و کرمانجی یە بەتایبەت بۆ نەوەکانی نوێ لە داهاتوو . زاراوەکانی مێدیای کوردی و نزیک بوونەوەی ڕۆشەنبیران وەدی هێنەری سورمانجی یە . هەموو زمانێکیش ناخۆشە گەر تێینەگەی بەڵام گەر فێربووی و توانیت تێبگەی ئەوجا قسەی پێ بکەی هەست بە خۆشی و ئاسودەیی دەکەی . زمان لە گۆری سەری مرۆڤەوەیە بە هەر شێواز دالێکتێک بدوێ تەنانەت دەربڕینی لادێی و شار و شارۆچکەش هەڵەنی یە و دەکرێ بەڕاست گەیەنەربێ ئاساییە هەموو وشەیەکی کوردی بەکاربێ بۆنمونە چەند ساڵێکە وشەی هەنوکە یا هەنوکەیی سەرتاسەری بەکاردێ کە جاران هەرتایبەت بوو بە ناوچەی هەولێر . یان وشەی هاژوشتن بۆ ترومبێل و ..... هتد. زۆر لەگەلانی دنیا شێوازی ناوچەیی ئاخاوتنیان هەیە بەڵام لە شێوازێک کۆبەندن و زمانی سەرتاسەری دەبێ بۆ نمونە عەرەبەکان جۆرەهای شێوازیان هەیە بەڵام

زمانی ستاندارتیان عەرەبی فوسحەیە هەروەها ئەڵمانەکانیش دالێکتیان زۆرە بەپێ ی شار و هەرێمەکان بەڵام هۆخ دۆیچ کە شێوازی ناوچەکانی شاری هانۆڤەرە زمانی ستاندارتی ئەڵمانی یە ، گرینگ ئەویە ئێمەش بگۆڕێین و بتوانین لە کوردی پەتی لە هەموو شێوازەکان کەڵکێ وەرگرین .

وانەکانی من کێم ؟

هەروەک باسکرا من کێم ؟ کەرستەی کاری سەرەتایی کوردی فێربوونە ، لە سەر سیستەمی نوێ ی فێربوونی زمان ڕاستەوخۆ بە وشە و زاراوە و ڕستە ، لە فۆنەتیک و شێوازی دەربڕین جیا لە سیستەمی تر کە بە پیت نوسین دەست پێ دەکا داڕێژراوە . ئەو ڕێبازە نوێ یە و تا ئیستا بە چەند زمانێکی وەک ئەڵمانی و ئیتاڵێ و کوردی ئامادەکراوە . هەوڵی تاک و دووان و سیانە بێ خەوش و لە سەرووی ڕەخنەوە نی یە ، هەوڵێکی کەم دەرامەتی گروپێکە دەکرێ بیکەینە دەسکەلای مووشە شکێنی هیوا و ویستی هەمووان . لە ڕووی دەروون ناسی منداڵ ڕۆشەنکراوە واتە لە یەکەم وانە منداڵ ناوی خۆی بە نوسین دەناسێ و وێنەی خۆی دەکێشێ کە تایبەتمەندی کەسایەتی دادەمەزرێنێ لە هەردوو وێنەی ڕەگەزی نێر و مێ . ئەوجا دیاردەکانی سەر ڕوو لە خاڵ و ڕەنگی چاو ، پێوانەی بەرزی ، دەستەکانی و ناوی قامکەکانی . هەندێ ژمارەی بیرکاری و هێماکانی ، ڕۆژی لە دایک بوون و تەمەنی چەند سالانی . بۆ ناسینی کەش و وەرزەکانی ساڵ و ناوی مانگ و دیاری کردنی کات ، جیاکردنەوەی ڕەنگی خۆشەویست کە وابەستەیەکی دەروونی یە و هەرمرۆڤە ڕەنگی خۆشەویستی خۆی هەیە وەک فیزیا لەگەڵ خواستی موزیک و گیاندارە پەیوەست و پڕ بەزەییەکانی زیندەوەرزانی . بۆ زیاتر ناسینی دەوروبەر و باری کۆمەلایەتی لە هاوڕێ و خانەوادە و گەشەی هەستی دلۆڤانی مرۆڤانە و پەیوەندیە تەکنەلۆجیەکانی سەردەم لە تەلەفۆن و ژمارەی پەیوەندیەکانی . ئەو شتانەی بەلایەوە گرینگە و ئەوکارانەی حەزیان لێ دەکا ، جۆری خواردەمەنی لە کێک و بەستەنی و میوە . هەروەها خەونەکانی و شێوازی وێژەیی گێڕانەوەیان لە چیرۆک و بەسەرهاتەکان لە خولیا و ئەندێشەی منداڵانەی خۆی . ترس و دەربڕینی ئارێشە دەروونیەکانی لەگەڵ دەربڕینی هیواکانی کاتی گەورەبوونی . ناسینی جوگرافی هەڵکەوتەی ماڵ و ناونیشان لە شەقام و ژمارەی خانوو گەیشتنی پۆست . فێربوونی ژیانی بەکۆمەڵی ناو خانەوادە و گرێدانەوەی خۆی بە هاوڕێ ی هەموو منداڵانی دنیا . ئەمانە و کۆمەڵێ وردەکاری تریش لە ژێر چاوەدێری دکتۆر و شارەزا و

پسپۆڕان بیرو خامەی پشتی ئەم پەرتووکە ساوایەن بۆ ساوایان . ڕەنگ تێیدا کاڵەوەبووە و لەبەر نەداری وێنەی نیگارکێشی هونەرمەندانەی بۆ نەکراوە لە ئاستی تەواودا نی یە بەڵام ڕەنگ پێدانی کاری خوێندکارە لە نەخش و ڕازانەوەدا . هەروانەیەکی ناو پەرتووکەکە ڕۆژانە بە کۆپی دەخرێتە بەردەستی قۆتابیەکە وەک ڕەشنوسی ڕاهێنان مامەڵەدەکرێ . من کێم ؟ بۆ پۆلی سێ یەم و بەسەرەوە ئامادەکاری بۆدەکرێ و قۆناغێکی گەشەکردووی پلە بەرزترە چاوەڕوانی موژدەی بوونی دەکەین .

فێربوونی دوو شێواز لە یەک پۆلدا ...

فێربوونی منداڵ هەر لەسەرەتاوە واتە لە پۆلی یەکەمی سەرەتاییەوە بە دوو زمان هەڵەنی یە و زانست و دەرون ناسی ئەم ڕاستی یەی سەلماندووە چ جای کە دوو شێوازی گۆتنی تاکە زمانێکیش بێگومان ساناترە . پێویستی و مەرجەکانی فێربوونی زمان بە دوو جۆرە یەکیان : شێوەی پەپەگایی و گۆتنەوەی لاسایی یە لە بەکارهێنانی وشە و ڕستەکان منداڵ لە خانەوادەکەی یا مرۆڤ بە بیستن لە دەورو بەرەکەی فێر دەبێ بێ هیچ زانیاریەرکی ڕێزمانی زانستی لەناسینی بەشی نیهاد و گوزارە و ....هتد تا تەمەنی هەژدەساڵی ئاسان و گونجاوترە . دووەمیان : شێوەی ڕێزمانی پیت و نوسینە لە فێربوونی وشە و دواتر دروستکردنی ڕستە . کەسانێکی زۆر هەن لە کاتی فێر بوونی زمانێکی نوێدا بێ ژمار وشە فێردەبن بەڵام توانای دروستکردنی ڕستەیان بێ هێزە ، وشەکان لەسەرەتا بە وشەی شۆڕ و شاراوە و نهێنیەکان دەست پێ دەکا کە بۆ تێگەیشتن و خۆپاراستن بەکاری دەهێنێنن . زۆرگرینگە مرۆڤ بتوانێ لانی کەم دوو زمان بەباشی بزانێ و ئەگەر کرا سێ و چواریش بنچینەی ئاخاوتنە سەرەتاییەکانی وەک پرسیاری ناو و شوێن و کڕین و سوپاسگوزاری ..... بزانێ . کورد ناسراوە بە زمان زانی جگە لە زمانی دایک و شێوازەکانی یەک تا دووی تر هەر دەزانێ هەندێ دەڵێن زیرەکی یە و هەندێ دەڵێن نا هۆی ژێردەستەیی یە زمانی داگیرکەرانی دەزانێ .

دڵشاد تاقانه

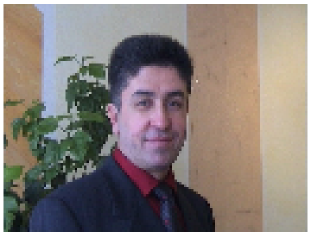

Dlshadtakana@yahoo.com

آ ـ من کێم ؟ بە ئەلف و بێ ی کوردی...

1. ڕوپەڕی من کێم ؟
2. ناوەڕۆک ، ناڤەرۆک ...
3. چەند وێنەیەک لە وانەکانی من کێم ؟

B - Mn Keem ? be latiny …

1. **Rwpery Mn Keem ?**
2. **Nawerok , Naverok ...**
3. **Chand weeneyek le wanekany Mn Keem ?**

C – Ez Kamo ? be Zazaky / ئەز کامۆ ؟ بە شێوازی کوردی زازاکی چاوەڕوان بن